

Katarzyna KajmowiczUniwersytet Rzeszowski
ORCID: 0000-0002-1123-4246**PRZEDAWNIE NIE I POTRĄCENIE W ŚWIE TLE NOWELIZACJI
KODEKSU POSTĘPOWANIA CYWILNEGO
(USTAWA Z DNIA 4 LIPCA 2019 R. O ZMIANIE USTAWY –
KODEKS POSTĘPOWANIA CYWILNEGO ORAZ
NIEKTÓRYCH INNYCH USTAW) – ZAGADNIENIA WYBRANE**

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw¹ znacząco znowelizowano przepisy procedury cywilnej. Zgodnie z intencją ustawodawcy wprowadzone zmiany mają prowadzić do skrócenia czasu trwania postępowań przed sądami cywilnymi oraz usprawnienia ich przebiegu. Nowelizacja ma ponadto na celu zapobiegać szeroko rozumianej „obstrukcji procesowej”.

Wśród znowelizowanych przepisów ustawodawca wprowadził do k.p.c. zupełnie nowe rozwiązania, w tym mechanizmy uniemożliwiające egzekwowanie przedawnionych roszczeń oraz przepisy ograniczające możliwość zgłoszenia zarzutu potrącenia w toku procesu cywilnego.

Wskazać należy, że przedawnienie i potrącenie są instytucjami prawa materialnego, jednak odgrywają one istotną rolę również w toku procesu cywilnego i mogą mieć bezpośredni wpływ na jego rozstrzygnięcie lub też dochodzenie i egzekwowanie roszczeń.

Zasadniczo do niedawna powołanie się na te instytucje przez strony procesu, przybierające postać zarzutu procesowego, opierało się na przepisach prawa materialnego oraz ogólnych regułach gromadzenia materiału procesowego. W wyniku nowelizacji ustawodawca zdecydował się jednak na wprowadzenie zasadniczych zmian w zakresie funkcjonowania tych instytucji w toku procesu cywilnego. Od momentu wejścia w życie nowych przepisów podniesienie zarzutu potrącenia zostało znacząco ograniczone poprzez uregulowanie podstaw zgłoszenia zarzutu

¹ Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2019, poz. 1469), dalej: ustawa nowelizująca.

potrącenia oraz terminu i warunków formalnych. Natomiast w odniesieniu do instytucji przedawnienia ustawodawca wprowadził mechanizmy wykluczające możliwość przymusowego egzekwowania przedawnionych roszczeń.

Wprowadzone zmiany stanowią swoistą nowość proceduralną i rzeczywiście mogą wywrzeć pozytywny wpływ na szybkość i sprawność postępowań, dlatego też w dalszej części przedstawione zostaną najważniejsze (i wybrane) aspekty nowych regulacji wraz z ewentualnymi problemami, które mogą się pojawić na gruncie stosowania wprowadzonych przepisów.

Przechodząc do merytorycznych rozważań, rozpocząć należy od ogólnego omówienia materialnoprawnej instytucji przedawnienia, która znajduje podstawy w przepisach k.c. (art. 117–125)².

Istotą przedawnienia jest uprawnienie dłużnika do uchylenia się od zaspokojenia przysługującego przeciwko niemu roszczenia majątkowego, przy czym ustawodawca w k.c. przyjął zasadniczo koncepcję uwzględniania upływu przedawnienia na zarzut pozwanego. Powyższe oznacza, że sąd nie bada kwestii przedawnienia z urzędu, a po stronie dłużnika leży obowiązek podniesienia zarzutu przedawnienia, który ogranicza przymusowe dochodzenie roszczenia. Taka konstrukcja przepisu decyduje o tym, że przedawnione roszczenie istnieje nadal (nie wygasa), ale wyłączona jest jego przymusowa realizacja, jeżeli pozwany podniesie zarzut przedawnienia³.

W tym miejscu zauważyć jednak należy, że ustawą z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw⁴ do art. 117 k.c. dodany został przepis § 2¹, zgodnie z którym „po upływie terminu przedawnienia nie można domagać się zaspokojenia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi”⁵.

Nowelizacja ta wprowadziła rewolucyjną zmianę w kształcie stosowania instytucji przedawnienia w odniesieniu do konsumentów, nadając w tym przypadku przedawnieniu silniejszy skutek powodujący automatyczne przekształcenie roszczenia w roszczenie naturalne z mocy prawa, bez konieczności podnoszenia przez konsumenta zarzutu przedawnienia. Regulacja ta znajduje jednak zastosowanie wyłącznie do roszczeń przysługujących przeciwko konsumentom, którzy w aktualnym stanie prawnym dla powstania skutku przedawnienia nie są już zobowiązani do podnoszenia zarzutu przedawnienia w procesie⁶.

² Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. 2019, poz. 1145).

³ A. Wolter, J. Ignatowicz, K. Stafaniuk, *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018, s. 453.

⁴ Ustawa z dnia 13 kwietnia 2018 r. o zmianie ustawy – Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. 2018, poz. 1104).

⁵ Art. 117 k.c.

⁶ P. Nazaruk, komentarz do art. 117 [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz*, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, Warszawa 2019, Lex.

Uzasadnieniem dla powyższej nowelizacji k.c. było m.in. zapewnienie lepszego ochrony konsumentowi jako słabszej stronie stosunku prawnego, a dodatkowo zmobilizowanie przedsiębiorcy do szybszego realizowania przysługującego mu wobec konsumenta roszczenia. Ponadto nowelizacja opierała się także na standardach wynikających z konstytucyjnej zasady państwa prawa, takich jak obiektywna przewidywalność skutków zachowań podmiotów prawa oraz pewność i bezpieczeństwo obrotu. W związku ze zmianami legislacyjnymi wskazywano także, że regulacja przedawnienia powinna być sprawiedliwa i pragmatyczna, tj. zapewniać ochronę osobom słabszym (bez wiedzy prawniczej i pomocy prawnej) oraz gwarantować szybkość postępowań cywilnych⁷.

W wyniku powyższych zmian sądy cywilne w toku procesu zobligowane zostały do badania z urzędu upływu terminu przedawnienia przeciwko konsumentowi i co do zasady zobowiązane są okoliczność tę uwzględnić, a w konsekwencji – powództwo przeciwko konsumentowi o przedawnione roszczenie oddalić⁸.

Mając na względzie wskazane zmiany w stosowaniu instytucji przedawnienia, nawiązać należy do najnowszej nowelizacji procedury cywilnej, wprowadzonej ustawą z dnia 4 lipca 2019 r., która zawiera jeszcze dalej idące zmiany w zakresie uwzględniania przedawnienia na gruncie procesu cywilnego. Zmiany te z założenia wpisywać się mają w ideę ogólnego usprawnienia postępowania, a ponadto zapewniają ochronę dłużnika także na dalszych etapach postępowania.

Nowelizacja procedury cywilnej wprowadziła zupełnie nowe mechanizmy, które uniemożliwiają przymusowe egzekwowanie przedawnionych roszczeń i realizują ideę, że przedawnienie powinno być uwzględniane z urzędu nie tylko w postępowaniu rozpoznawczym, lecz również na etapie postępowania klauzulowego oraz egzekucyjnego.

W pierwszej kolejności wskazać tu należy na dodanie do k.p.c.⁹ nowego przepisu w postępowaniu klauzulowym, a to art. 782¹, który reguluje przesłanki obligujące sąd do odmowy nadania klauzuli wykonalności przedawnionemu tytułowi egzekucyjnemu. Zgodnie z § 1 pkt 2 powołanego przepisu „sąd odmawia nadania klauzuli wykonalności, jeżeli z okoliczności sprawy i treści tytułu

⁷ M. Fras, M. Habdas, P. Zakrzewski, komentarz do art. 117 [w:] *Kodeks cywilny. Komentarz do art. 117–125*, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2019, Lex.

⁸ Uwzględnienie z urzędu upływu terminu przedawnienia przeciwko konsumentowi nie jest jednak nakazem bezwzględny, bowiem zgodnie z art. 117¹ k.c.: „W wyjątkowych przypadkach sąd może, po rozważeniu interesów stron, nie uwzględnić upływu terminu przedawnienia roszczenia przysługującego przeciwko konsumentowi, jeżeli wymagają tego względy słuszności (§ 1). Korzystając z uprawnienia, o którym mowa w § 1, sąd powinien rozważyć w szczególności: 1) długość terminu przedawnienia; 2) długość okresu od upływu terminu przedawnienia do chwili dochodzenia roszczenia; 3) charakter okoliczności, które spowodowały niedochodzenie roszczenia przez uprawnionego, w tym wpływ zachowania zobowiązanego na opóźnienie uprawnionego w dochodzeniu roszczenia (§ 2)”.

⁹ Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. 2019, poz. 1460).

egzekucyjnego wynika, że objęte tytułem wykonawczym roszczenie uległo przedawnieniu, chyba że wierzyciel przedstawi dokument, z którego wynika, że doszło do przerwania biegu terminu przedawnienia”¹⁰.

W uzasadnieniu projektu nowelizacji¹¹ brak jest motywacji wprowadzenia tego przepisu, natomiast domniemywać można, że jest on konsekwencją wyżej wspomnianej zmiany w przepisach k.c. w zakresie przedawnienia roszczeń dochodzonych przeciwko konsumentom. Z kolei w kontekście sprawności postępowania przypuszczać należy, że badanie przedawnienia przy nadawaniu klauzuli wykonalności ma na celu wyeliminowanie wszczynania i prowadzenia postępowań egzekucyjnych w zakresie przedawnionych roszczeń, co w konsekwencji powinno wpłynąć na zmniejszenie liczby powództw przeciwegzekucyjnych opartych na przedawnieniu.

Zauważyć trzeba, że w dotychczasowym stanie prawnym zarzut przedawnienia roszczenia stwierdzonego tytułem egzekucyjnym nie podlegał badaniu w postępowaniu klauzulowym, a przedawnienie mogło stanowić jedynie podstawę powództwa o pozbawienie tytułu wykonawczego wykonalności. Do momentu wejścia w życie nowelizacji zakres kognicji sądu rozpoznającego wniosek o nadanie klauzuli wykonalności był znacznie bardziej ograniczony. Przed nadaniem klauzuli sąd badał jedynie, czy przedstawiony tytuł egzekucyjny był tytułem egzekucyjnym w rozumieniu art. 777 k.p.c. oraz czy nadawał się do wykonania w drodze egzekucji. W postępowaniu klauzulowym dłużnik nie mógł wykazywać, że roszczenie nie istnieje oraz że zobowiązanie wygasło lub uległo przedawnieniu. Wykazanie tych okoliczności mogło nastąpić wyłącznie w powództwie opartym na art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c.¹²

Aktualnie przepis art. 782¹ § 1 k.p.c. reguluje sytuację, kiedy sąd ma obowiązek odmówić nadania klauzuli wykonalności, jeżeli z okoliczności i treści tytułu egzekucyjnego jest wiadome, że roszczenie uległo przedawnieniu. W tym przypadku wierzyciel ma jednak prawo przedstawić dokument, z którego powinno wynikać, że doszło do przerwania biegu przedawnienia. Ustawodawca przewidział również wyraźnie w § 2 powołanego przepisu, że w przypadku prawomocnego oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności wierzycielowi przysługuje uprawnienie do wystąpienia z powództwem o ustalenie, że objęta tytułem egzekucyjnym wierzytelność nie uległa przedawnieniu¹³.

¹⁰ Art. 782¹ k.p.c.

¹¹ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf>.

¹² H. Pietrkowski, komentarz do art. 782 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. V: *Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, s. 176. Tak też: D. Olczak-Dąbrowska, komentarz do art. 782¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: *Art. 505–1217*, red. T. Szaniło, Warszawa 2019, s. 658.

¹³ S. Jaworski, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019, s. 447.

W konkluzji sąd przed nadaniem klauzuli wykonalności zobligowany został do ustalenia, czy z okoliczności sprawy i treści tytułu egzekucyjnego wynika, że objęte tytułem wykonawczym roszczenie nie uległo przedawnieniu. W przypadku, gdy sąd stwierdzi upływ przedawnienia, powinien wniosek o nadanie klauzuli wykonalności oddalić, chyba że wierzyciel przedstawi dokument, z którego wynika, że doszło do przerwania biegu terminu przedawnienia¹⁴.

Podkreślić należy, że w przypadku, gdy tytułem egzekucyjnym jest orzeczenie sądu, przedawnienie powinno być oceniane w kontekście przepisu art. 125 § 1 k.c. Termin przedawnienia powinien być zatem liczony od daty uprawomocnienia się orzeczenia, gdyż przyjęty przepis art. 782¹ § 1 pkt 2 k.p.c. nie daje podstawy do ponownego badania przedawnienia roszczenia przeciwko konsumentowi, jeśli sąd w postępowaniu rozpoznawczym na podstawie przepisu art. 117¹ k.c. przedawnienia nie uwzględnił¹⁵.

Wierzyciel może się bronić przed odmową nadania klauzuli wykonalności, przedstawiając dokumenty potwierdzające, że bieg przedawnienia został przerwany, np. oświadczenie dłużnika o uznaniu długu objętego tytułem egzekucyjnym¹⁶. Przepis nie precyzuje przy tym, o jaki dokument chodzi, stąd wykazanie przerwania biegu terminu przedawnienia może nastąpić każdym dokumentem. Może nim być zarówno dokument zawierający tekst, jak i inny dokument, w szczególności zawierający zapis obrazu, dźwięku albo obrazu i dźwięku, z którego wynikać będzie okoliczność wskazana w przepisie art. 123 k.c.¹⁷

Ponadto ustawa łągodzi skutki związane z prawomocnym oddaleniem wniosku o nadanie klauzuli wykonalności przez sąd na podstawie § 1 pkt 2 art. 782¹ k.p.c., tj. w przypadku, gdy z okoliczności sprawy i treści tytułu egzekucyjnego wynika, że objęte tytułem wykonawczym roszczenie uległo przedawnieniu, a wierzyciel nie przedstawił dokumentu potwierdzającego, że doszło do przerwania biegu terminu przedawnienia. Oddalenie wniosku o nadanie klauzuli wykonalności nie pozbawia bowiem wierzyciela prawa do wystąpienia z powództwem o ustalenie, że objęta tytułem egzekucyjnym wierzytelność nie uległa przedawnieniu¹⁸. Jak twierdzi H. Pietrzkowski, takim ustawowym rozwiązaniem ustawodawca zapewne chciał usunąć ewentualne wątpliwości, czy w postępowaniu wywołanym takim powództwem dłużnik może bronić się zarzutem sprawy osądzonej (*res iudicata*)¹⁹.

¹⁴ I. Gil, komentarz do art. 782¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2019, Legalis.

¹⁵ Z. Woźniak, komentarz do art. 782¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, Legalis.

¹⁶ D. Olczak-Dąbrowska, komentarz do art. 782¹, s. 658.

¹⁷ Z. Woźniak, komentarz do art. 782¹.

¹⁸ I. Gil, komentarz do art. 782¹.

¹⁹ H. Pietrzkowski, komentarz do art. 782¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian 2019. t. I–II: Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019, Lex.

Problematiczne jest natomiast, że nowo dodany przepis nie precyzuje, czy jego zastosowanie może nastąpić w każdym przypadku przedawnienia roszczenia (tj. także w sprawach ze stosunków między przedsiębiorcami), czy też jedynie w takich sytuacjach, w których sąd z urzędu powinien wziąć pod rozwagę przedawnienie roszczenia (tj. w przypadku roszczeń przysługujących przeciwko konsumentom), co może prowadzić do rozbieżności w stosowaniu tej regulacji.

Przykładowo Z. Woźniak wskazuje, że zastosowanie tego przepisu na etapie oceny wniosku o nadanie klauzuli wykonalności powinno nastąpić wyłącznie w stosunku do roszczenia wskazanego w przepisie art. 117 § 2¹ k.c. Na uzasadnienie swojego stanowiska autor ten argumentuje, że przedawnienie należy do instytucji dawności prawa materialnego, a przepisy prawa procesowego nie mogą modyfikować treści instytucji prawa materialnego, gdyż służą wyłącznie wykonaniu regulacji zawartych w prawie materialnym. Skoro więc ustawodawca w przepisach prawa materialnego wyłącza z mocy prawa, bez potrzeby zgłaszania zarzutu, zaskarżalność jedynie roszczeń przysługujących przeciwko konsumentowi, uwzględnienie przedawnienia z urzędu w postępowaniu cywilnym może nastąpić wyłącznie w stosunku do roszczeń wskazanych w przepisie art. 117 § 2¹ k.c. W przypadku pozostałych roszczeń, co do których przedawnienie uwzględnia się na zarzut, ich przedawnienie nie powinno stanowić podstawy do oddalenia wniosku o nadanie klauzuli wykonalności²⁰.

Jednak wskazać należy na odmienne podejście do stosowania tego przepisu w judykaturze. Nie można w tym wypadku mówić o ugruntowanym stanowisku wobec krótkiego okresu obowiązywania przepisu, ale na uwagę w tym miejscu zasługuje postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 26 września 2019 r. (sygn. X GCo109/19), w którym Sąd wskazał, że przepis art. 782¹ § 1 k.p.c. stanowi *lex specialis* w stosunku do art. 117 k.c. w takim zakresie, że upływ terminu przedawnienia uwzględniany jest z urzędu w każdej sprawie, a nie tylko w sprawach o roszczenia przeciwko konsumentom²¹.

Mając na względzie powyższe, spodziewać się można, że sądy opowiedzą się jednak za literalną wykładnią wskazanego przepisu i z dobrodziejstwa badania upływu przedawnienia w postępowaniu klauzulowym skorzystają także przedsiębiorcy.

W ślad za zmianami w postępowaniu klauzulowym ustawodawca wprowadził analogiczne zmiany również w postępowaniu egzekucyjnym. Zmiany te sprowadzają się zasadniczo do odmowy wszczęcia i przeprowadzenia egzekucji przedawnionego roszczenia.

Na wstępie wskazać należy, że w art. 797 § 1¹ k.p.c. ustawodawca uregulował dodatkowy element wniosku o wszczęcie i przeprowadzenie egzekucji i zobowią-

²⁰ Z. Woźniak, komentarz do art. 782¹.

²¹ Postanowienie Sądu Okręgowego we Wrocławiu z dnia 26 września 2019 r., sygn. X GCo109/19, Lex nr 2739907.

zał wierzyciela do przedłożenia wraz z wnioskiem dokumentu, który potwierdzi, że doszło do przerwania biegu przedawnienia, jeżeli z treści samego tytułu wykonawczego wynika, że termin przedawnienia dochodzonego roszczenia upłynął. Z kolei w znowelizowanym art. 804 k.p.c. ustawodawca przewidział obligatoryjną odmowę wszczęcia egzekucji, jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że termin przedawnienia dochodzonego roszczenia upłynął, a wierzyciel nie przedłożył dokumentu, o którym mowa w art. 797 § 1¹ k.p.c.

Na skutek nowelizacji wierzyciel ma obowiązek dołączyć do wniosku o wszczęcie egzekucji dokumenty potwierdzające przerwanie biegu przedawnienia, jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że roszczenie uległo przedawnieniu. Mogą to być zarówno dokumenty urzędowe, jak i prywatne dowodzące, że w okresie biegu przedawnienia została dokonana czynność, o której mowa w art. 123 § 1 k.c. Dołączenie tego rodzaju dokumentów nie jest jednak wymogiem formalnym wniosku, wierzyciel nie zostanie więc wezwany przez organ egzekucyjny do ich złożenia. Jeżeli z treści tytułu wykonawczego wynika, że roszczenie uległo przedawnieniu, a wierzyciel nie przedłoży dokumentu, o którym mowa w art. 797 § 1¹ k.p.c., organ egzekucyjny zgodnie z art. 804 § 2 k.p.c. odmawia wszczęcia egzekucji. Brak stosownych dokumentów powinien więc skutkować oddaleniem wniosku o wszczęcie egzekucji w całości lub w części w zależności od tego, czy roszczenie uległo przedawnieniu w całości, czy też w części²².

Powyższa zmiana stanowi odstępstwo od fundamentalnej zasady związania organu egzekucyjnego tytułem wykonawczym (art. 804 § 1 k.p.c.) wykluczającej badanie zasadności obowiązku dłużnika stwierdzonego tytułem egzekucyjnym. Odnośnie do przedawnienia roszczenia ta zasada na skutek nowelizacji nie obowiązuje, organ egzekucyjny ma więc obowiązek badać, czy egzekwowane roszczenie po powstaniu tytułu wykonawczego nie uległo przedawnieniu. Dotychczas tego rodzaju okoliczność mogła być jedynie podstawą powództwa przeciwegzekucyjnego wniesionego przez dłużnika na podstawie art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. Po wejściu w życie nowelizacji jest to natomiast okoliczność uzasadniająca odmowę wszczęcia postępowania (art. 804 § 2 k.p.c.) oraz umorzenia postępowania na wniosek dłużnika na podstawie art. 825 pkt 1¹ k.p.c.²³

Podobnie jak na gruncie regulacji w postępowaniu klauzulowym, tak i tu pojawia się pytanie, czy przepisy te stosuje się wyłącznie do konsumentów, czy również do przedsiębiorców. M. Łochowski, wskazując na literalne brzmienie przepisu, uważa, że w postępowaniu egzekucyjnym nie jest dopuszczalne wszczęcie egzekucji przedawnionego roszczenia niezależnie od statusu dłużnika, a więc także gdy dłużnik nie jest konsumentem, co zdaniem tego autora nie

²² M. Łochowski, komentarz do art. 797 [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. II: Art. 505–1217, red. T. Szanciło, Warszawa 2019, s. 707–708.

²³ *Ibidem*, s. 706–707.

znajduje uzasadnienia w przepisach prawa materialnego i nie jest zsynchronizowane z przepisami k.c. dotyczącymi przedawnienia²⁴. Jednak w konkluzji autor ten również opowiada się za literalną interpretacją przepisu.

Niewątpliwie należy docenić wskazane regulacje, które przewidują uwzględnianie upływu przedawnienia na etapie postępowania klauzulowego i egzekucyjnego. Z pewnością wpłynie to pozytywnie na sprawność postępowań w tym kontekście, że wyeliminuje postępowania przeciwegzekucyjne oparte na przedawnieniu. Docenić również należy dalej idącą ochronę dłużnika będącego konsumentem, który na każdym etapie postępowania będzie mógł liczyć na weryfikację upływu terminu przedawnienia. Z nowelizacji tej skorzystają prawdopodobnie też przedsiębiorcy z uwagi na literalne brzmienie przepisów, niezależnie, czy było to intencją prawodawcy, czy tylko wynikiem niedopatrzania.

W ramach omawianej nowelizacji ustawodawca zdecydował się także na wprowadzenie zupełnie nowego przepisu regulującego kompleksowo możliwość skorzystania z zarzutu potrącenia w toku procesu cywilnego.

Potrącenie jest instytucją materialnoprawną prawa cywilnego, której skutkiem jest umorzenie wzajemnych wierzytelności stron do wysokości wierzytelności niższej²⁵. Z potrącenia nierzadko korzysta się w toku procesu cywilnego jako ze środka obrony pozwanego, bowiem skuteczny zarzut potrącenia może doprowadzić do oddalenia powództwa w całości lub w części objętej potrąceniem, a tym samym wyłączyć lub zmniejszyć obowiązek zapłaty dochodzony pozwem.

W dotychczasowym stanie prawnym podstawy zgłoszenia zarzutu potrącenia nie były w ogóle przedmiotem regulacji, a skorzystanie z zarzutu potrącenia uwarunkowane było wyłącznie regułami gromadzenia materiału dowodowego²⁶, bowiem jak wskazywano w orzecznictwie: „jeżeli prawo materialne nie określa terminu skorzystania z uprawnienia materialnoprawnego lub termin ten jeszcze nie upłynął, strona może skorzystać z tego uprawnienia i powołać się na powstały skutek w momencie, który uzna za właściwy”²⁷.

Wspomniana nowelizacja wprowadziła zatem zasadniczą zmianę, regulując procesowe warunki skorzystania z zarzutu potrącenia. Ustawodawca w nowo dodanym art. 203¹ k.p.c. dokonał kompleksowego wskazania podstaw dla skorzystania z zarzutu potrącenia w toku procesu oraz wprowadził warunki formalne potrącenia wpływające na jego skuteczność.

²⁴ *Ibidem*, s. 707.

²⁵ Art. 498 § 2 k.c.

²⁶ Zarzut potrącenia jako czynność procesowa polegająca na powołaniu się na pewien fakt i wynikające z niego skutki prawne w dotychczasowym stanie prawnym podlegał normom postępowania regulującym, do kiedy dane fakty mogą być przytaczane. Zob. wyrok SN z dnia 12 grudnia 1998 r., sygn. I CKN 522/97, OSNC 1998, nr 11, poz. 176; wyrok SN z dnia 7 listopada 2008 r., sygn. II CSK 243/08, Lex nr 560544.

²⁷ Wyrok SN z dnia 9 marca 2016 r., sygn. II CSK 354/15, Lex nr 2062787.

W tym względzie nowela stanowi znaczne ograniczenie dopuszczalności skorzystania z zarzutu potrącenia w toku sprawy sądowej. Idea tego przepisu wpisuje się natomiast w jeden z podstawowych celów nowelizacji, jakim jest usprawnienie postępowania. Punktem wyjścia dla tej regulacji była bowiem intencja przyspieszenia postępowania poprzez wyeliminowanie zarzutów potrącenia, które stanowiły dotychczas głównie „wybieg procesowy” ze strony pozwanego. W stanie prawnym sprzed nowelizacji zgłoszenie zarzutu potrącenia obligowało sąd rozpoznający sprawę do zbadania tego zarzutu, gdyż jeśli sąd tego nie uczynił – narażał się na uchylenie wydanego wyroku z powodu nierozpoznania istoty sprawy. Niejednokrotnie więc zbadanie zarzutu potrącenia wymagało przeprowadzenia długotrwałego i kosztownego postępowania dowodowego, nawet jeżeli zarzut ten był całkowicie bezpodstawny²⁸.

W powyższym kontekście ustawodawca zauważył zatem niechlubną praktykę pozwanych i zaproponował mechanizm, który z założenia zapobiegać będzie zgłaszaniu bezpodstawnych zarzutów potrącenia mających na celu wyłącznie przedłużenie procesu i przesunięcie w czasie obowiązku zapłaty dochodzonej przez powoda należności²⁹.

Podkreślić należy, że nowy przepis art. 203¹ § 1 k.p.c. określa wyłącznie procesowe warunki dopuszczalności zarzutu potrącenia i należy od nich odróżnić materialnoprawne warunki skuteczności potrącenia, które powodują skuteczność potrącenia w rozumieniu prawa materialnego³⁰.

Zgodnie więc z nowelizacją samo potrącenie w sensie materialnoprawnym może być dokonane, natomiast jeżeli nie zostaną spełnione przesłanki z k.p.c., to konsekwencją będzie wyłącznie bezskuteczność zarzutu potrącenia na gruncie danego procesu cywilnego³¹. Przepis art. 203¹ k.p.c. ogranicza podstawy, na jakich może być oparty zarzut potrącenia w procesie cywilnym, jeżeli więc pozwany ma wobec powoda wierzytelność nadającą się do potrącenia w świetle art. 498 § 1 k.c., ale niespełniającą warunków określonych w art. 203¹ k.p.c., będzie musiał wytoczyć odrębne powództwo o zasądzenie należności wynikającej z tej wierzytelności³².

W nowym stanie prawnym wprowadzono wymóg, że podstawą zarzutu potrącenia może być tylko wierzytelność niesporna lub uprawdopodobniona doku-

²⁸ T. Szancilo, komentarz do art. 203¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, t. I: *Art. 1–505*³⁹, red. T. Szancilo, Warszawa 2019, s. 775.

²⁹ Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf>.

³⁰ M. Uliasz, komentarz do art. 203¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw*, red. J. Gołaczyński, D. Szostek, Warszawa 2019, Legalis.

³¹ Ł. Błaszczak, *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019, s. 153.

³² I. Kunicki, komentarz do art. 203¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424(12)*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019, Legalis.

mentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego, a jeżeli te wymogi nie są spełnione – to tylko wierzytelność powstała z tego samego stosunku prawnego, co wierzytelność dochodzona pozwem. Takie ograniczenie ma pozwolić uniknąć poszerzania procesu o badanie stosunków prawnych niezwiązanych z tym stosunkiem prawnym, z którego powód wywodzi swe roszczenia i który stanowi zasadniczy przedmiot rozpoznania w procesie. Zgłoszenie zarzutu opartego na wierzytelności niespełniającej żadnego z tych wymagań będzie skutkować bezskutecznością zarzutu i jego nieuwzględnieniem w rozstrzygnięciu³³.

Wprowadzenie nowej regulacji procesowej oznacza, że w razie zgłoszenia zarzutu potrącenia sąd w pierwszej kolejności przeprowadzi kontrolę dopuszczalności zarzutu pod względem formalnym, tj. czy zgłoszony zarzut jest procesowo dopuszczalny. W razie negatywnej oceny sąd pominie ten zarzut, przy czym pominięcie zarzutu nie wymaga wydawania odrębnej decyzji procesowej. Natomiast jeżeli sąd dojdzie do wniosku, że spełnione są procesowe warunki dopuszczalności zarzutu potrącenia, to dopiero wtedy dokona merytorycznej oceny zarzutu w świetle przepisów prawa materialnego³⁴.

Ustawodawca zastrzegł więc, że w toku procesu podstawą zarzutu potrącenia mogą być wierzytelności pozwanego: wynikające z tego samego stosunku prawnego, co wierzytelność dochodzona przez powoda, wierzytelności niesporne lub też wierzytelności uprawdopodobnione dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego³⁵.

Pierwsza kategoria wierzytelności, które mogą zostać objęte zarzutem potrącenia, wynika ze związku faktycznego z wierzytelnością dochodzoną pozwem. To pojęcie powinno być interpretowane w sposób ścisły, co oznacza, że nie może stanowić podstawy zarzutu potrącenia wierzytelność pozwanego, która pozostaje w jakimkolwiek związku z wierzytelnością powoda³⁶. Podkreślić bowiem należy, że podstawowym założeniem ustawodawcy było w tym wypadku uniknięcie badania innych stosunków prawnych, niezwiązanych ze stosunkiem, na podstawie którego powód dochodzi swego roszczenia, co w efekcie nie będzie prowadziło do dodatkowego skomplikowania czy wydłużenia procesu³⁷.

Z kolei w przypadku wierzytelności niespornych ustawodawca dopuścił je do potrącenia ze względu na okoliczność, że sąd nie będzie musiał w tym względzie przeprowadzać postępowania dowodowego, a więc rozpoznanie zarzutu potrącenia z założenia nie powinno negatywnie wpłynąć na czas trwania procesu.

³³ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 203¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2019, Legalis.

³⁴ M. Uliasz, komentarz do art. 203¹.

³⁵ Art. 203¹ § 1 k.p.c.

³⁶ T. Szanciło, komentarz do art. 203¹, s. 775.

³⁷ J. Górowski, komentarz do art. 203¹ [w:] *Kodeks postępowania cywilnego*, t. I: *Komentarz do art. 1–205*, red. A. Marciniak, Warszawa 2019, Legalis.

Przyjąć należy, że zgłoszona do potrącenia wierzytelność jest niesporna, jeżeli została przyznana przez powoda lub przynajmniej nie została przez niego zaprzeczona, przy czym chodzi tu zarówno o zasadność, jak i wysokość roszczenia³⁸. O wierzytelności niespornej można mówić także w przypadku, gdy zaprzeczenie jej istnienia ma wyłącznie charakter pozorny, tj. została ona jednoznacznie wykazana stosownymi dokumentami, a zaprzeczenie ma na celu wyłącznie formalne uniemożliwienie rozpoznania zarzutu w procesie³⁹.

Ustawodawca dopuszcza też zarzut potrącenia wierzytelności uprawdopodobnionych dokumentem nie pochodzącym wyłącznie od pozwanego. W tym wypadku należy mieć na uwadze, że nie ma tu znaczenia związek wierzytelności pozwanego z wierzytelnością objętą pozwem. Może to być jakakolwiek wymagalna wierzytelność pozwanego, istotne jest jedynie, aby została uprawdopodobniona dokumentem, który nie pochodzi wyłącznie od pozwanego (np. może to być chociażby e-mail, SMS czy nagranie)⁴⁰. Dokument nie pochodzi wyłącznie od pozwanego, jeżeli treść dokumentu pochodzi od pozwanego i innej osoby (np. od powoda w wypadku ugody lub innej umowy) albo wyłącznie od innej osoby (powoda, osoby trzeciej)⁴¹.

W razie uprawdopodobnienia wierzytelności pozwanego dokumentem, o którym mowa w art. 203¹ § 1 k.p.c., zachodzi podstawa do uznania zarzutu potrącenia za dopuszczalny w danym procesie, natomiast uwzględnienie tego zarzutu wymagać będzie jeszcze udowodnienia faktów, na które powołuje się pozwany dla uzasadnienia zgłoszonego zarzutu. W tym przypadku intencją ustawodawcy było maksymalne uproszczenie postępowania dowodowego. Pamiętać jednak należy, że uprawdopodobnienie jest środkiem zastępczym dowodu, dla którego nie stosuje się rygorów wymaganych dla udowodnienia, co w konkretnych przypadkach może jednak powodować konieczność przeprowadzenia długotrwałego postępowania dowodowego.

Zgłoszenie zarzutu potrącenia niespełniającego jednego z wyżej wskazanych warunków skutkować będzie bezskutecznością zarzutu, tj. nieuwzględnieniem zarzutu w rozstrzygnięciu, przy czym sąd nie rozstrzyga odrębnie o zasadności tego zarzutu, zatem jego nieuwzględnienie nie wywołuje powagi rzeczy osądzonej, a tym samym nie pozbawia pozwanego możliwości dochodzenia objętej nim wierzytelności w innym procesie na ogólnych warunkach⁴².

Dla skorzystania z zarzutu potrącenia w procesie cywilnym określono również termin, ustawodawca zauważył bowiem, że bezpodstawny zarzut potrącenia jest zwykle podnoszony w końcowej fazie procesu, gdy pozwany nie ma już innych środków obrony. Powyższe było więc asumptem do wprowadzenia terminu na skorzystanie z zarzutu potrącenia, który zgodnie z art. 203¹ § 2 k.p.c. będzie można

³⁸ I. Kunicki, komentarz do art. 203¹.

³⁹ T. Szanciło, komentarz do art. 203¹, s. 776.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ I. Kunicki, komentarz do art. 203¹.

⁴² J. Górski, komentarz do art. 203¹.

podnieść nie później niż przy wdaniu się w spór co do istoty sprawy albo gdy wierzytelność stanie się wymagalna w toku procesu – w terminie 2 tygodni od daty wymagalności wierzytelności. Takie uregulowanie ma z jednej strony zabezpieczyć prawa pozwanego, gdyż jest to termin wystarczający dla podniesienia zarzutu, a jednocześnie na tyle racjonalny, że pozwoli na uwzględnienie zasady szybkości postępowania i nie doprowadzi do nadmiernej zwłoki w postępowaniu⁴³.

W obecnym stanie prawnym pozwany jest uprawniony zgłosić zarzut potrącenia najpóźniej przy wdaniu się w spór co do istoty sprawy, a więc w praktyce w pierwszym piśmie procesowym. Wyjątek od tej zasady dotyczy wierzytelności pozwanego, która nie była wymagalna w dacie wdania się w spór co do istoty sprawy, a więc nie mogła zostać wówczas potrącona – zgłoszenie zarzutu potrącenia obejmującego taką wierzytelność jest możliwe jedynie w terminie 2 tygodni od dnia, w którym ta wierzytelność stała się wymagalna. Może więc zaistnieć sytuacja, że wierzytelność pozwanego stanie się wymagalna już po zamknięciu rozprawy przez sąd pierwszej instancji, skutkiem czego pozwany będzie mógł zgłosić stosowny zarzut w postępowaniu apelacyjnym wraz z wnioskami dowodowym⁴⁴.

Zarzut zgłoszony z uchybieniem ustawowych terminów zostanie zgodnie z ogólnymi regułami pominięty w rozstrzygnięciu⁴⁵.

Nowelizacja wprowadziła także wymogi formalne, od których zależy skuteczność skorzystania z zarzutu potrącenia w procesie. Zgodnie z nimi zarzut potrącenia musi zostać zgłoszony w piśmie procesowym, co zasadniczo odbiega od formy złożenia oświadczenia o potrąceniu w świetle przepisów k.c., który nie wymaga żadnej formy szczególnej. Powyższa regulacja wyłącza więc możliwość zgłoszenia zarzutu potrącenia ustnie do protokołu⁴⁶.

Pismo procesowe zawierające zarzut potrącenia musi odpowiadać warunkom formalnym pozwu, poza wymogiem opłaty⁴⁷. W wypadku zarzutu potrącenia nie będzie jednak potrzeby wskazywania wartości przedmiotu sporu, uzasadniania właściwości sądu i podania informacji, czy strony podjęły próbę mediacji lub innego pozasądowego sposobu rozwiązania sporu w zakresie wierzytelności objętej zarzutem potrącenia. Jednak poza wymogiem oświadczenia o potrąceniu pozwany powinien wskazać takie elementy, jak: zindywidualizowanie wierzytelności, skonkretyzowanie jej zakresu przedstawionego do potrącenia z wierzytelnością powoda. Pozwany będzie musiał także wskazać przesłanki powstania wierzytelności, okoliczności związane z wymagalnością i wysokością wierzytelności oraz dowody w celu ich wykazania. Sankcją niedopełnienia wymogów

⁴³ *Ibidem*; Uzasadnienie projektu ustawy nowelizującej, <http://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf>.

⁴⁴ T. Szanciło, komentarz do art. 203¹, s. 777.

⁴⁵ A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, komentarz do art. 203¹.

⁴⁶ T. Szanciło, komentarz do art. 203¹, s. 779.

⁴⁷ Art. 203¹ § 3 k.p.c.

formalnych będzie na podstawie art. 130 k.p.c. zwrot pisma zawierającego oświadczenie o potrąceniu, po wcześniejszym wezwaniu do uzupełnienia braków formalnych – pod rygorem zwrotu pisma w zakresie zarzutu potrącenia⁴⁸.

Jeżeli potrącenie będzie formalnie dopuszczalne i zostanie udowodnione (bądź będzie niesporne) i sąd uwzględni zarzut potrącenia, powinien oddalić powództwo w całości lub w części w zależności od wzajemnej relacji wysokości wierzytelności objętej pozwem i wierzytelności objętej zarzutem potrącenia oraz zasadności żądania tych wierzytelności. Z kolei jeżeli sąd nie uwzględni zarzutu potrącenia, nie oddala go w sentencji wyroku, ale uwzględnia powództwo w całości lub w części (w zależności od jego zasadności), w uzasadnieniu zaś wskazuje, z jakich przyczyn nie uwzględnił tego zarzutu. W takim wypadku pozwany nie zostaje pozbawiony prawa dochodzenia tej wierzytelności na ogólnych zasadach w innym procesie⁴⁹.

Zauważyć należy, że po wprowadzeniu do systemu prawnego art. 203¹ k.p.c. zawarte w nim ograniczenia mogą doprowadzić do sytuacji, że proces zakończy się wyrokiem nieuwzględniającym potrącenia, które rzeczywiście z punktu widzenia prawa materialnego nastąpiło. Z tego względu nowelizacja zmieniła także art. 840 § 1 pkt 2 k.p.c. przez dodanie jako przesłanki powództwa opozycyjnego potrącenia, jeżeli zgłoszenie tego zarzutu w sprawie było z mocy ustawy niedopuszczalne⁵⁰.

Reasumując, przyjęte przez ustawodawcę procesowe warunki potrącenia niewątpliwie pozytywnie wpłyną na sprawność i stopień skomplikowania rozpoznawanych spraw, w których zgłaszane będą zarzuty potrącenia, ale należy mieć również na względzie, że z racji wprowadzonych zmian wzrośnie liczba osobnych pozwów o zapłatę oraz powództw przeciwegzekucyjnych opartych na potrąceniu.

Tytułem ostatecznej konkluzji należy z aprobatą ocenić nowe regulacje procesowe i oczekiwać na rezultaty ich obowiązywania, które pozwolą ostatecznie ocenić, czy zamierzenia ustawodawcy zostały osiągnięte.

Bibliografia

- Błaszczak Ł., *Zarzut potrącenia w procesie cywilnym (art. 203¹ KPC)*, Warszawa 2019.
Jaworski S., *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian*, Warszawa 2019.
Kodeks cywilny. Komentarz do art. 117–125, red. M. Fras, M. Habdas, Warszawa 2019.
Kodeks cywilny. Komentarz, red. J. Ciszewski, P. Nazaruk, Warszawa 2019.
Kodeks postępowania cywilnego, t. I: *Kodeks postępowania cywilnego*, t. IA: *Komentarz do art. 1–424(12)*, red. A. Góra-Błaszczkowska, Warszawa 2019, Legalis.
Kodeks postępowania cywilnego, t. II: *Art. 505–1217*, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.
Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do ustawy z 4.7.2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw, red. J. Gołaczyński i D. Szostek, Warszawa 2019.

⁴⁸ T. Szanciło, komentarz do art. 203¹, s. 779.

⁴⁹ *Ibidem*, s. 780.

⁵⁰ J. Górski, komentarz do art. 203¹.

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do zmian 2019, t. I–II: *Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2019.

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. A. Zieliński, K. Flaga-Gieruszyńska, Warszawa 2019, Legalis.

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, red. E., Marszałkowska-Krześ, Warszawa 2019.

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. I: Art. 1–505³⁹, red. T. Szanciło, Warszawa 2019.

Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, t. V: *Postępowanie egzekucyjne*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016.

Komentarz do art. 1–205, red. A. Marciniak, Warszawa 2019.

Wolter A., Ignatowicz J., Stafaniuk K., *Prawo cywilne. Zarys części ogólnej*, Warszawa 2018.

Streszczenie

Ustawą z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw dokonano zasadniczych modyfikacji w procedurze cywilnej. Zgodnie z intencją ustawodawcy wprowadzone zmiany mają skutkować skróceniem czasu trwania postępowań przed sądami cywilnymi oraz usprawnić przebieg procesów cywilnych. Wśród znowelizowanych przepisów ustawodawca wprowadził do k.p.c. zupełnie nowe rozwiązania, w tym mechanizmy uniemożliwiające egzekwowanie przedawnionych roszczeń oraz przepisy ograniczające możliwość skorzystania z zarzutu potrącenia w toku procesu cywilnego. W związku z powyższym niniejszy artykuł został poświęcony omówieniu wybranych zagadnień związanych z przedawnieniem i potrąceniem na gruncie znowelizowanego procesu cywilnego.

Słowa kluczowe: nowelizacja procedury cywilnej, potrącenie w procesie cywilnym, zarzut potrącenia, przedawnienie w procesie cywilnym, badanie przedawnienia w toku procesu cywilnego

PRESENCE AND DEDUCTION IN THE LIGHT OF THE AMENDMENT TO THE CODE OF CIVIL CONDUCT (ACT OF 4 JULY 2019 – ON AMENDMENT OF THE LAW, THE CODE OF CIVIL CONDUCT AND CERTAIN OTHER ACT) – SELECTED ISSUES

Summary

By the Act of 4 July 2019 – on the amendment to the Code of Civil Procedure and some other acts, major modifications were made to the civil procedure. In accordance with the intention of the legislator, the introduced changes are to result in shortening the duration of proceedings before civil courts and improve the course of civil proceedings. Among the amended provisions, the legislator introduced completely new solutions to the Code of Civil Procedure, including mechanisms preventing the enforcement of time-barred claims and provisions limiting the possibility of using the charge of offsetting in the course of a civil trial. In connection with the above, this article will be devoted to discussion of selected issues related to the limitation period and deduction based on the amended civil trial.

Keywords: amendment of the civil procedure, set-off in a civil trial, charge set-off, limitation in civil proceedings, examination of limitation in the course of civil proceedings